

Alkoholi-, huume- ja rahapelitutkimuksen (AHR) hallitukselle

Lausunto ehdokkaista Vuoden paras artikkeli -tunnustuspalkinnon saajaksi

AHR:n hallitus on nimennyt arvioitavaksi seuraavat kolme artikkelia:

- Hupli, Aleks (2022) Instrumentalising therapeutic and enhancement drugs as pharmacological technologies with politicogenic drug effects. *Drugs: Education, Prevention and Policy*.
Published online 2022. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/09687637.2022.2063108?needAccess=true&role=button>
- Perälä, Riikka & Leppo, Anna (2022) Turha kärsimys: Päihteisiin liittyvät institutionaaliset ongelmatilanteet eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87:1, 45-55. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143962/YP2201_Per%c3%a4l%c3%a4%26Leppo.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Ranta, Johanna & Räsänen, Jenni-Mari & Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2022) Home as a risk environment: Negotiating the boundaries of homes and social relationships in services for people using illicit drugs. *International Journal of Social Welfare*.
Published online 2022. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ijsw.12557>

Aleksi Huplin artikkeli rakentuu Science and Technology (STS) tutkimuksen, kriittisen huumeetutkimuksen ja farmakologisen antropologian varaan. Poststrukturalistien tapaan artikkeli peräänkuuluttaa erilaisten farmakologisten aineiden huomioon ottamista materiaalisina, ei-inhimillisinä toimijoina. Intentioltaan artikkeli on lähes manifestin kaltainen vetoamus päihdetutkimuksen uudenlaiseksi suuntaamiseksi.

Hupli esittää, että huumeet ja lääkkeet kuten muutkin psykoaktiiviset aineet tulisi nähdä ja määritellä farmakologisina teknologioina. Näin voitaisiin purkaa tavanomaiset kahtiajaot lääke/huume, terapia/viihde ja laillinen/laiton ja päästä sitä kautta ikään kuin neutraalimpaan tarkasteluun. Huplin mukaan päihteitä tulisi käsitellä välineinä (instruments) ilman moraalisia tai normatiivisia arvostuksia, joskin hän myöntää, ettei täysin arvovapaita arviointiperusteita ole olemassa.

Päihteiden käytöstä on perinteisesti puhuttu toimintona, jolla tavoitellaan mielihyvää/päihtymistilaa. Tämän ulottuvuuden toisessa päässä on harmiton viihdekäyttö ja toisessa vaikea addiktiivisuus. Jälkimmäisen osa-alueen Hupli sivuuttaa artikkelissaan. Sen sijaan hän tekee jaon aineiden hoidolliseen käyttöön (therapy) ja tehostamiseen tähtäävään käyttöön (enhancement). Jälkimmäisellä hän tarkoittaa aineiden tietoista käyttöä jonkun käyttäjän ominaisuuden tai persoonallisuuden piirteen esiin voimistamiseksi. Tehostamiskäytöstä Hupli käyttää myös käsitettä pharmacological neuroenhancement. Esimerkkinä mainitaan opiskelijoiden pyrkimys tehostaa aineilla pärjäämistään opintosuorituksissa.

Artikkelin loppupuolella Hupli ottaa käyttöön termin politogeeniset päihdevaikutukset, jolla hän viittaa huumeiden laittomasta asemasta johtuviin käytön haittavaikutuksiin kuten kansalaisvapauksien rajoituksiin, tuotevalvonnan puuttumiseen ja vaikeuksiin saada sosiaali- ja terveyspalveluja. Huplin mukaan harjoitettu päihdepolitiikka on tuottanut enemmän haittoja kuin mitä aineiden käytöstä itsestään on aiheutunut.

Aleksi Huplin artikkeli on yleisellä tasolla liikkuva kunnianhimoinen teoreettinen puheenvuoro, jolla tekijä osallistuu ajankohtaiseen kansainväliseen keskusteluun huume- ja päihdetutkimuksen (sisältäen tässä myös reseptilääkkeet ja muut psykoaktiiviset aineet) uudelleen suuntaamisesta.

Riikka Perälä ja Anna Leppo haluavat artikkelissaan kohdentaa päihdeongelmista käytävää keskustelua yksilöllisten tekijöiden sijasta yhteiskunnallisiin instituutioihin. He kysyvät: ”millainen rooli yhteiskunnan instituutioilla on päihdeongelmiin liittyvän huono-osaisuuden tai muun kärsimyksen ylläpitämisessä”.

Artikkelin teoreettinen viitekehys rakentuu Philippe Bourgeois`n käsitteen ”turha kärsimys” ympärille. Sillä viitataan epäinhimillisiin, kärsimystä tuottaviin tilanteisiin, joita henkilöt, joilla on päihdeongelma, kohtaavat yhteiskunnan instituutioissa ja niiden toimintakäytännöissä. ”Tällainen kärsimys on turhaa koska se olisi vältettävissä esimerkiksi tarjoamalla laadukkaampia palveluita, inhimillisempää kohtelua tai puuttamalla kärsimystä tuottaviin rakenteisiin ja kehityskulkuihin yhteiskunnassa”, Perälä ja Leppo kirjoittavat. Kärsimys, jota kohtaamiset instituutioiden kanssa mahdollisesti tuottavat, lisää sitä taakkaa, jota päihdeongelma jo muutoinkin henkilölle aiheuttaa. Laajemmin instituutioiden rooliin yksilöllisen haavoittuvuuden tuottamisessa ja uusintamisessa viitataan sosiaalityön tutkimuksessa käytetyllä ”rakenteellisen haavoittuvuuden” käsitteellä.

Bourgeois (mt.) on nostanut esiin seuraavia konkreettisia esimerkkejä turhasta kärsimyksestä: 1) terveydenhuollon ammattilaisten huolimattomasti toteuttamat lääketieteelliset toimenpiteet, joista on aiheutunut potilaille jopa vakavia vammoja, 2) näiden vammojen ja myös muiden vammojen ja sairauksien huono hoito, 3) kustannustehokkuuden nimissä tehdyt hoitoratkaisut, kuten liian aikainen kotiuttaminen sairaalasta asunnottomana kadulle, 4) huono kohtelu palveluissa ja 5) käännättäminen palveluista ja palveluiden puute. Näitä esimerkkejä löytyy myös Perälän ja Lepon käyttämästä tutkimusaineistosta, jonka muodostavat eduskunnan oikeusasiamiehelle osoitetut valitukset ajalla 2001–2018 ja niistä tehdyt 57 ratkaisua ja tarkastuspöytäkirjaa, jotka liittyvät päihdeiden ongelmakäyttöön. Tämä on tietävästi ensimmäinen kerta, kun tällaista aineistoa hyödynnetään päihdetutkimuksessa.

Analyysi nostaa esiin kolme ongelma-aluetta: (1) palveluiden saatavuus ja riittävän avun saaminen, (2) palvelujen huono laatu ja (3) perusoikeuksien toteutuminen. Tapausesimerkit näiltä alueilta saavat tutkijat toteamaan, että ”pyrkimys päihdeiden käytön kontrollointiin näyttää antavan syyn perustelemattomaan, jopa nöyryyttävään, vallankäyttöön tutkituissa instituutioissa. Erityisen ongelmallisena he pitävät sitä, että turhaa kärsimystä esiintyi sellaisten ihmisryhmien kuten lastensuojelun asiakkaiden, asunnottomien, vankien sekä psykiatrian, päihdehuollon ja sosiaalityön asiakkaiden kohtelussa, joiden asema yhteiskunnassa on jo muutoinkin haavoittuvainen.

Kokonaisuutena ottaen Riikka Perälän ja Anna Lepon artikkeli on taitavasti laadittu, uudenlaista aineistoa käyttävä tutkimus, joka samalla tuo keskusteluun vahvan eettisen puheenvuoron.

Johanna Ranta, Jenni-Mari Räsänen, Suvi Raitakari ja Kirsi Juhila tutkivat artikkelissaan sitä, kuinka palveluiden piirissä olevat laittomia huumeaineita käyttävät asiakkaat pyrkivät hallitsemaan kotiaan siten, että heidän ihmissuhteensa eivät vaarantaisi heidän päivittäistä elämäänsä. Tutkimus vastaa kahteen kysymykseen: (1) miten huumeita käyttävät asiakkaat neuvottelevat kotinsa rajoista vuorovaikutuksessa kotipalveluiden kanssa ja (2) kuinka kotiin liittyvät riskit konstruoidaan näissä neuvotteluissa.

Artikkeli nojaa Tim Rhodesin kehittämään ”riskiympäristö viitekehukseen” (Risk Environment Framework), joka korostaa yksilöiden sijasta yhteiskunnan sosiaalisten ja poliittisten instituutioiden vastuuta huumehaittojen synnyssä ja haittojen vähentämisessä. Tekijöiden tavoitteena on laajentaa viitekehysten tarkastelemalla kotia riskiympäristönä mahdollisille huumehaitoille ja paikkana niiden ehkäisylle vuorovaikutuksessa asiakkaan ja kotipalveluiden henkilöstön kanssa.

Tutkimusaineistona on Asunto ensin- ohjelman asukkaiden, työntekijöiden, vuokranantajan ym. 14 nauhoitettua keskustelua (yhteensä 13 h 15 min). Tutkimusmetodina on vuorovaikutusanalyysi. Aineistosta esitetään viisi tapauskuvausta ja muutaman repliikin mittaisia lainauksia nauhoituksista sekä kirjoittajien niistä tekemiä tulkintoja.

Kodin merkitys riskiympäristönä huumeriippuvuudesta kärsivien ihmisten elämässä piirtyy selkeästi esiin keskusteluista jokaisen viiden asiakkaan kanssa. Tulokset osoittavat myös kodin rajojen piirtämisen

haasteellisuuden siinä keiden sallitaan tai toivotaan vierailevan kodissa: jotkut ihmissuhteet voivat olla vahingollisia, toiset taas tärkeitä, tukevia ja kodin tunnetta vahvistavia.

Tutkimus liittyy sosiaalityön kansainväliseen trendiin tukea haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ja heidän itsenäisyyttään tarjoamalla palveluita kotiin. Tutkimuksissa kotipalvelu on arvioitu vaikuttavaksi keinoksi esimerkiksi huumeriippuvuusongelmista kärsivien ihmisten auttamisessa. Laajentamalla riskiympäristö käsitteen sovellusalaan artikkeli pyrkii lisäämään suuntauksen tietopohjaa kodin rajojen määrittelyä ja huume kuvioista johtuvien haittojen ehkäisyä koskien. Tekijät suosittelevat, että huomion kiinnittäminen asiakkaan sosiaalisiin suhteisiin ja kodin rajoihin tulisi olla oleellinen osa niin Asunto ensin - ohjelmaa kuin kotiin vietäviä sosiaalityön käytäntöjäkin.

Palkinnon jakaminen

On merkille pantavaa, että kaikki ehdolle asetetut artikkelit käsittelevät tavalla tai toisella huumeainekysymyksiä. Tätä voinee pitää osoituksena siitä, että suomalainen yhteiskuntatieteellinen huumeainetutkimus on kehittynyt 2000-luvulla asteelle, jolla sen piiristä tulee tärkeitä kontribuutioita laajalla rintamalla sekä kansallisille että kansainvälisille foorumeille.

Tarkasteltavia artikkeleita yhdistää myös se, että niissä jokaisessa katse suunnataan yksilöllisten tekijöiden sijasta yhteiskunnan normeihin ja instituutioihin sekä niiden haittoja tuottaviin tai ylläpitäviin käytänteisiin. Esitämme kysymyksen: onko tämä sellainen piirre, jonka avulla suomalainen yhteiskuntatieteellinen huumeainetutkimus voi ja sen kannattaa profiloitua tiukassa kilpailussa paikoista kansainvälisillä julkaisufoorumeilla myös jatkossa? Kotimaiselle kriittiselle yhteiskunnalliselle keskustelulle tämänkaltaiset tutkimukset ovat tärkeää sytykettä ja polttoainetta. Keskustelun tason ja etenemisen kannalta meistä olisi toivottavaa, että niiden tuloksia välitetään yleisölle useilla eri foorumeilla ja vieraskielisten artikkelien osalta myös suomen kielellä.

Kaikki palkintoehdokkaiksi nimetyt kirjoitukset ovat korkeatasoisia tieteellisiä alkuperäisartikkeleita. Ne kaikki ansaitsevat erityiskiitoksen ajankohtaisuudestaan ja rohkeista avauksistaan ja jokainen niistä olisi epäilemättä palkitsemisen arvoinen. Kun kuitenkin vain yksi voidaan valita, niin *ehdotamme, että AHR:n tunnustuspalkinto 2023 vuoden 2022 parhaasta artikkelista myönnetään Riikka Perälän ja Anna Lepon artikkelille Turha kärsimys.*

Helsingissä 11.10.2023

Pekka Hakkarainen
tutkimusprofessori, emeritus

Lasse Murto
professori (h.c.)